

vednosti in sredstev za upravljanje produkcije po Negriju in Hardtu vodi k vzniku maksimalno razširjenega proletariata-mnoštva, čigar politična praksa ni več mišljena kot učinek družbene strukture, ampak, kot ugotavlja Katja Diefenbach, izhaja iz neke ustvarjalne moči, ki v svoji humanistični gesti ostaja slepa za realne razlike in konflikte. In navsezadnje, zlasti prispevka Rastka Močnika in Sergia Bologne omogočita razumevanje trenutnih družbenih procesov in njihove medsebojne povezanosti. V vsepričujoči inflaciji ideoloških analiz in komentarjev je tako zbornik *Postfordizem* vsekakor dobrodošlo čtivo.

Maca JOGAN
Zaslužna profesorica
Univerze v Ljubljani,
Fakulteta za družbene vede

Jože Plut et al. (ur.)
Vojaški vikariat: 10 let delovanja
Ministrstvo za obrambo Republike
Slovenije, Ljubljana 2010, str. 158
(ISBN 978-961-92644-3-0)

Z oznako »*Zvest Bogu in domovini*« je opremljena vsaka od 158 strani zbornika, ki obravnava duhovno oskrbo v Slovenski vojski. Zbornik vsebuje (spo)znanja, ki so pomembna za oblikovanje splošnega nacionalnega zgodovinskega spomina kot okvira, znotraj katerega delujeta vojska in cerkev. Ker sta pri zagotavljanju duhovne oskrbe vojakov in vo-

jakinj ti dve organizaciji povezani, je nedvomno vredno spoznati, kakšne razlage konkretnih družbenih in kulturnih razmer so vključene v skupno izhodišče pri izvajanju te dejavnosti in načrtovanju njenega prihodnjega razvoja.

Sam zbornik je razčlenjen na pet poglavij, ki celovito osvetlujejo duhovno oskrbo v vojaškem delovanju, osmišljajo pa jih uvodniki, ki so vojaško-cerkveno uravnoteženi tako, da sta po dva izpod peres najbolj odgovornih nosilcev vojaške in cerkvene oblasti.

Z vojaškega vidika je v prvem uvodnem zapisu ministrice za obrambo L. Jelušič (str. 5) opredeljen namen duhovne oskrbe, da bi vojaki in vojakinje poleg »*veliko znanja in izkušenj*« dobili tudi napotila za doseganje sreče in upanja s pomočjo vere, oziroma s pomočjo dejavnosti vojaških duhovnikov. Kot je bolj podrobno določeno v uvodniku načelnika Generalštaba Slovenske vojske A. Šteinerja (str. 8), je to skrb za »*etični profil*« vojakov, k čemur mora voditi ustrezna duhovna oskrba, ki pa je od tu naprej že praktično izenačena z versko. Vojakom je namreč še posebej potrebno primerno predstaviti, kako so zagotovljene ustrezne razmere za versko oskrbo, »*da jih ne bi negativni primeri in bremena iz preteklosti dodatno obremenjevali.*« Ta oskrba mora segati tudi v domače okolje, da vojaki po srečanju s »*pohojenimi*« vrednotami ne bi teh negativnih bremen prenašali družinskim članom. O izenačenosti duhovnosti z vernostjo govori tudi stališče, da

se duhovna oskrba »ne sme vsiljevati laičnim posameznikom, da bi se tako izognili nekaterim modelom iz preteklosti v času intenzivne ideologizacije ne le družbe, temveč tudi vojske.«

Tako se že na prvih straneh srečamo s poenostavljenimi predpostavkami o moralni čistosti in neokuženosti sodobne duhovne oskrbe z ideologijo, na drugi strani pa so izpostavljeni »negativni primeri iz preteklosti«, povezani s pretirano ideologizacijo. Avtor sicer ne pove odkrito, za kakšno ideologizacijo naj bi šlo v preteklosti (in v kateri preteklosti), saj danes v slovenskem prostoru že prevladuje prepričanje, da vse negativno izvira iz idej komunizma.

Podobna skrb za stalno zagotavljanje duhovne oskrbe kot »nepogrešljive« dejavnosti, ki je »najtesneje povezana z etično in moralno vrednoto dostojanstva vsakega človeka, ki jo je treba spoštovati in varovati v vseh okoliščinah, tudi tedaj, ko je dovoljena uporaba sile«, je poudarjeno izražena tudi v cerkvenem uvodnem delu, najprej v zapisu ljubljanskega nadškofa in metropolita A. Stresa (str. 10). Vrline pripadnikov obrambnih in varnostnih sil, ki jih mora zagotavljati osebje Vojaškega vikariata, so tu še bolj podrobno navedene. Zato je poleg vojaških duhovnikov v Slovenski vojski potrebno zagotavljati tudi delovanje vojaških pastoralnih delavcev. Uvodnik najvišjega predstavnika Katoliške cerkve na Slovenskem se ob 10-letnici Vojaškega vikariata končuje z željo po ustanovitvi vojaške škofije, s čimer bi tudi Slovenija »vero-

dostojno pokazala svojo privrženost spoštovanju človekovih pravic in vladavini prava ...« (str. 11).

Sporazum o duhovni oskrbi vojaških oseb, ki je bil podpisan med Vlado RS in Katoliško cerkvijo 21. 9. 2000, je bil v oktobru tega leta podpisan tudi z Evangeličansko cerkvijo v RS. Škof Evangeličanske cerkve G. Erniša (str. 12) vidi v duhovni oskrbi vojakov koristno službo, »ki jo človek opravlja s srcem in dušo«, saj »v duhu strpnosti in spoštovanja služi tistim, ki si duhovno oskrbo v Slovenski vojski želijo in jim je namenjena«.

Za predstavitev zgodovinskega razvoja vojaške duhovne oskrbe, ki sega od grško-rimske prakse do prakse v Slovenski vojski do leta 2000, sta poskrbela dva avtorja. Najprej M. Šimac jedrnatopisuje razvoj duhovne oskrbe v habsburškem imperiju do njegovega zloma 1918, sledi pa mu več prispevkov J. Pluta, ki v kronološkem zaporedju oriše dogajanje glede na raznolikost državne pripadnosti slovenskih vojakov od 1918 do 2000, ko je delno odpiranje Slovenske vojske cerkvi (udeležba v bogoslužnih obredih v neslužbenem času) nadomestila organizirana duhovna oskrba.

Najobsežnejši je prispevek »Druga svetovna vojna«, v katerem J. Plut obravnava »najbolj kritično obdobje slovenske zgodovine z vidika duhovne oskrbe vojakov na Slovenskem«. Po kratki predstavitvi delno različnih vlog duhovnikov v treh okupatorskih vojskah (s poudarkom na nekaterih redkih duhovnikih, ki so simpatizirali z domačini, celo z Judi), se avtor

zadrži predvsem pri »slovenskih odporniških gibanjih« (str. 33). Naslov podpoglavja je prav prepisan in prav ste prebrali. Avtor v ta gibanja uvršča partizane kot »narodnoosvobodilno vojsko«, vendar brez njenega uradnega naziva (str. 34) na eni strani, tej pa sledi celota »protikomunističnih borcev« (str. 39–45), ki jo sestavljajo: slovenski četniki (»jugoslovanska vojska v domovini«), vaške straže in prostovoljna protikomunistična milica ter slovenski domobranci.

Že pri naslovu in uporabi množine za odporniško gibanje, se avtor (str. 33) sklicuje na to, da posamezne »oborožene enote« poimenuje tako, »kot so se sami imenovali«, in da jih bo »obravnaval nepristransko«. »Nepristranskost« pa obvisi v zraku že ob uvrstitvi vseh prej omenjenih »oboroženih enot« med »odporniška gibanja«. Še bolj neprepričljivo je to ob jasno izraženem odklonskem odnosu do pojasnitve vsebinskih razlik med različnimi »odporniški gibanji«. Avtor namreč pojasnjuje: »Lahko bi sicer začel razpravljati o protiimperialistični oziroma Osvobodilni fronti in zgodbo o dveh etapah revolucije ... ali pa prejetje orožja od okupatorjev članov vaških straž, MVAC in domobranske prisege, vendar tega ne bom obravnaval« (str. 33).

Neverjetno elegantno se avtor izogne bistvenim vsebinskim lastnostim, ki so v času druge svetovne vojne razlikovale »oborožene enote« glede na odnos do okupatorja na dve vrsti: na narodnoosvobodilne in kolaborantske. Z vidika duhovne oskrbe, ki so jo potrebovali vsi, je zanj pomembno le-

to, da so se vse »vojaške enote« borile proti »sovražniku«; ni pa pojasnjeno, proti kateremu in kako so se borile. Izključitev nekaterih drugih znakov (kot je npr. domobranska prisega), ki kažejo na povsem nasprotno razumevanje »sovražnika«, ne bi bila tako moteča, če bi avtor v svojo obravnavo vključil dejanske prakse različnih »oboroženih enot« in neenako sistemsko podporo tem enotam (oborožitvev, materialna oskrba itd.).

Avtor pa preprosto spregleda, za kakšno »odpornišvo« je šlo in kaj se je dogajalo v imenu zvestobe Bogu, npr. pri MVAC in domobrancih. Nepristranskost bi zahtevala omembo, da sta ti dve vrsti »oboroženih enot« uničili najmanj 12 partizanskih bolnišnic, da so njihovi pripadniki samostojno na različne načine pobili 1627 ujetih partizanov, skupaj z okupatorjem pa še dodatnih 817; da so bodisi samostojno, bodisi skupaj z okupatorskimi vojaki pobili 3134 aktivistov in simpatizerjev Osvobodilne fronte (če omenimo le smrtne žrtve po delih S. Grgiča *Zločini okupatorjevih sodelavcev*), da odnosa do zavezniških padalcev niti ne omenjamo. Če se pisec prispevka zavestno izogne tem načinom »odpornišva«, potem lahko domnevamo, da sprejema fašistično/nacistično razlago vloge organiziranih vojaških enot kot svoje izhodišče in se torej tudi solidarizira z njihovimi cilji uničenja slovenskega naroda.

Ko bi avtor v prid svoji »nepristranskosti« navedel vsaj kakšno misel o domovini – denimo – iz govora dr. Alojza Kuharja (na BBC septembra 1944) slovenskim domobrancem,

kot je ta: »Morda so vam rekli, da se borite za domovino. Poglejte, kaj je Hitler napravil na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem. Kaj je nacizem tam storil s slovenskim jezikom, slovensko kulturo in slovensko mladino. In taki zločinci naj rešujejo domovino« (Sušnik, 1993: 177).

V sicer bogatem navajanju virov manjkajo ravno tisti, ki bi problematizirali avtorjevo »nepristransko« izhodišče. K večji nepristranskosti ne prispeva niti krčenje duhovne oskrbe na tisto, ki je popolnoma skladna s cerkveno zakonodajo, s čimer avtor opravičuje škofovo prepoved duhovniškega delovanja nekaterih duhovnikov v partizanskih enotah, npr. Jožeta Lampreta – verskega referenta v XIV. diviziji. Na pristransko vrednotenje duhovne oskrbe v enotah narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredih Slovenije podobno kaže avtorjeva ocena, da je vprašljiva »pastoralna dejavnost« verskega referenta Metoda Mikuža (ki je sicer zaprosil škofa G. Rožmana v skladu s cerkveno jurisdikcijo za dovoljenje in ga tudi dobil), ker da je bil preveč pod vplivom »partije«, ko je pri kmetih odстранjeval »strah pred komunizmom«.

Ob različnih podrobnostih in zapletih, ki so jih doživljali nekateri duhovniki (v vseh »odporniških gibanjih«), pri J. Plutu izstopa molk o bistvenih razlikovalnih značilnostih duhovne oskrbe, saj ta ni zgolj tehnična dejavnost, temveč je vključena v celoto vojaškega delovanja. Zato pri obravnavi delovanja konkretnih oboroženih enot vprašanja neenakih

ciljev in sredstev ni mogoče potisniti na raven nepomembnega ali ga izključiti kot »ideološko«. K »neideološkosti« v določanju »odporniških« gibanj sodi tudi izključitev mednarodnega naveznega okvira – sodelovanja zaveznikov v boju zoper fašizem in nacizem, in to da je na njegovo mesto povzdignjena notranja »državljska vojna« z izključenim zaporedjem delovanja najpomembnejših nosilcev posvetne in cerkvene oblasti ter s postuliranim pravočasnim (bojem za človekovo dostojanstvo in pravice) – »odporništvom« zoper komunizem. Tako je v zbornik vstopila kot znanstveno preverjena in potrjena »vsa resnica«, kakor jo že več desetletij, zlasti pa od državne osamosvojitve naprej, sistematično ustvarja, širi in z vsemi duhovnimi sredstvi utrjuje »objektivno« zgodovinske ob podpori (ne vselej enako vidni) vrha Katoliške cerkve na Slovenskem.

Očitno pristranska »nepristranska« podoba dogajanja v drugi svetovni vojni dopušča sklepanje o tem, za kakšno moralno usmeritev naj bi v prvi vrsti šlo tudi v sedanjem in prihodnjem delovanju Vojaškega vikariata v Slovenski vojski in kako je treba razumeti »negativna bremena preteklosti«. V tem smislu je osvoboditev izpod nacizma vidno zanikana, saj je dana v narekovaje – 1945 naj bi šlo za »osvoboditev«, ki je trajala vse do osamosvojitve Slovenije. To obdobje »totalitarizma« J. Plut prikazuje z vidika (neupoštevanja) človekovih pravic vernih državljanov in poskusov systemskega državnega obvlado-

vanja duhovništva, ki je sledilo koncu druge svetovne vojne, ko *»je bila ukinjena duhovna oskrba pri partizanih, vojaški duhovniki v preostalih vojaških formacijah pa so bili pobiti ali so pobegnili v tujino«* (str. 53). Niti sledi ni o tem, kakšno dejansko vlogo so odigrali mnogi duhovniki zlasti v ljubljanski škofiji pri organiziranju *»drugih vojaških formacij«* (prim. npr. Cuzzi, 1998: 91). Največ, kar avtor sporoča o njihovem vsestranskem in tudi bojnem delovanju, je ugotovitev v zvezi s *»spontanim«* organiziranjem vaških straž: *»Nekateri domači duhovniki so se verjetno trudili organizirati oborožene skupine za zaščito vasi.«* Tako je iz institucionalne ravni dejavnost padla na raven morebitne individualne spontanе akcije.

Izjemen razcvet duhovne oskrbe v desetletju od 2000 do 2010 je prikazan v *»Kroniki Vojaškega vikariata«*, kjer so natančno po datumih zapisani različni pomembni dogodki, kot so: personalne zasedbe duhovniških in pastoralnih mest, (svete) maše za domovino in za padle v osamosvajanju Slovenije, stiki z vojaki na slovenskih misijah v tujini, izleti v različne – zlasti za Katoliško cerkev pomembne – kraje (Lurd, Rim, El Escorial), blagoslovitve (doslej sedmih) vojaških kapel, blagoslovitve motoristov SV, gasilcev itd., poletni in zimski tabori za otroke pripadnikov SV, tečaji meditacije za pripadnike SV in družinske člane, delavnice za mlade po župnijah, družinski vikendi za pripadnike SV in njihove družinske člane, dnevi vere in športa, miklavževanja,

božične slovesnosti, velikonočnice za uslužbence MORS-a in Generalštaba, udeležbe na različnih mednarodnih srečanjih. Takšna dejavnost potem tudi zahteva ustrezno organizacijsko obliko, zato je Vojaški vikariat *»samostojna, strokovno zaključena organizacijska enota pri Generalštabu Slovenske vojske«*.

Razvejeno delo Vojaškega vikariata v nadaljevanju podrobno predstavlja 14 avtorjev in avtoric v 9 prispevkih. Najprej je jedrnato predstavljena doktrina delovanja Vojaškega vikariata, ki temelji na trditvi, da je *»človekova religiozna, verska oziroma duhovna razsežnost ena njegovih temeljnih danosti, zato človek zanjo ne sme biti prikrajšan«* (V. V. Mesarič Jazbinšek in L. Hladky Turk, str. 105), njeno celovito izvajanje pa zagotavljajo različni zakoni, sprejeti po letu 2000. S celostno zagotovljeno duhovno oskrbo, ki je nujna zaradi spoštovanja človekovega dostojanstva, tega pa pri človeku najbolj določa neodtujljiva pravica do izpovedovanja vere, je opravičeno poslanstvo osebja Vojaškega vikariata, ki ga poleg vikarja sestavljajo še vojaški kaplani in tudi pastoralni asistenti in asistentke. Vse osebe naj bi pripevala k celoviti vključenosti in notranji skladnosti vojaških enot, saj je npr. pastoralni delavec *»del življenja vojaka, podčastnika in častnika, in sicer na delovnem mestu in doma«*, ti, ki nosi *»luč inovativnosti, s katero pastoralni delavci sijemo v strukturah Slovenske vojske, krepimo socialno varnost s požrtvovalnim tovarištvom in navdihuje z zgledom. Človek vere*

je izgubil strah v odnosu in osmislił spoštovanje« (M. Škufca, str. 120). Povsem razumljivo je, da je »osebje Vojaškega vikariata navzoče v vseh trenutkih vojakovega življenja«, tudi če je vojak neverujoč ali pripadnik drugačne veroizpovedi, to pa je mogoče v takšnem duhovnem okolju, v katerem vladata »medsebojno spoštovanje in ljubezen« (V Muhič in S. Kračun, str. 121, 123).

Sklepno besedilo v predstavljanju Vojaškega vikariata (J. Plut, str. 125) uvaja moto »dokler stvari ne spoznam, je moja ocena skoraj nujno pristranska, če ne celo ideološka«. Po vsem opisu mnogofunkcionalnosti Vojaškega vikariata je nemogoče reči, da »stvari« nismo spoznali, nasprotno dobro poznavanje duhovne oskrbe v Slovenski vojski, ki zagotavlja nepristranskost bralke ali bralca, pa ne izključuje tiste pristranskosti, ki je bolj ali manj vidna zlasti v predstavljanju preteklosti slovenske družbe. Tega ne odpravlja niti poudarjeni govor o človekovem dostojanstvu, oprt na najpomembnejše dokumente OZN (Splošna deklaracija o človekovih pravicah 1948), niti pojasnjevanje, da je človek »bitje odnosov, ki je ... sposobno nesebično ljubiti«, zato je »v osnovi presežno, duhovno bitje«, kajti ta duhovnost je vendarle skrčena predvsem na vernost (str. 125) Zato je logično sklepanje avtorja, da »brez priznavanja in sprejemanja vseh teh človekovih razsežnosti se od demokracije lahko hitro približujemo totalitarizmu.«

J. Plut se tudi pri razglabljanju o konkretnih »človekovih poteh«, po

katerih mu je v vojaški organizaciji zagotovljeno dostojanstvo, ne izogne svoji »nepristranskosti«, ko pojasnjuje okoliščine za nastanek dokumentov o človekovih pravicah, ki so nastali zaradi hudih posledic druge svetovne vojne, »v katero so svet pripeljali totalitarizmi«. Od obče ocene »grešnosti« totalitarizmov nasploh pa je samo skok v slovenske razmere, pri čemer se kot koristno »padalo« spet pokaže zagovarjanje človekove pravice do življenja in dostojanstva »prek celotnega življenja, smrti in tudi po njej« (str. 126). Pri skrbi za človekove pravice pa »delo osebja Vojaškega vikariata temelji na Svetem pismu in znamenju križa« ter poudarja »domoljubje kot pozitiven pogled na slovenski dom, domovino, tradicijo, jezik in kulturo, ki je globoko zaznamovano s krščanskimi vrednotami«, kot je sporočeno v povzetku na koncu zbornika (str. 151).

Že ta skrajno skrčen zapis kaže, da je zbornik, ki je natisnjen na izbranem papirju in likovno bogato opremljen, vreden pozornosti širše javnosti, čeprav tej javnosti ni dostopen v knjigarnah. Večina pripadnikov »javnosti« verjetno še verjame ustavno določeni ločitvi Cerkev od države.

LITERATURA

- Cuzzija, M. (1998): *L'Occupazione Italiana della Slovenia 1941-1943*. Roma: Stato maggiore dell'esercito, Ufficio storico.
- Sušnik, T. (ur.) (1993): *Zbornik o dr. Alojzu Kuharju*. Kotlje: Županija sv. Marjete.